

جغرافیای سیاسی و فرهنگی

آل فریغون

لیلا شاه حسینی

انتشارات امید صبا

جغرافیای سیاسی و فرهنگی

آل فریغون

لیلا شاه حسینی

بهار ۱۳۹۸

جغرافیای سیاسی و فرهنگی آل فریغون

تألیف: لیلا شاه حسینی

آماده سازی و اجراء محبوبه دلجو، طاهره میرزایی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۸

۲۲۰۰۰ تومان

انتشارات امیدصبا

تهران، میدان هفت تیر، خیابان کریم خان زند، شماره ۲۷

کد پستی: ۱۵۱۴۷۵۸۹۱۶

تلفن: ۸۸۸۳۳۷۱۱

همه حقوق چاپ و نشر این اثر انحصاراً برای ناشر محفوظ است

سرشناسه : شاه حسینی، لیلا، ۱۳۵۷-

عنوان و نام پدیدآور : جغرافیای سیاسی و فرهنگی آل فریغون / نوشته لیلاشاه حسینی.

مشخصات نشر : تهران : انتشارات امیدصبا، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری : ۲۲۸ ص: مصور؛ ۲۱×۱۴ س.م.

فروست : مطالعات جغرافیای سیاسی؛ ۲.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۶۹-۷۲-۶

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

موضوع : ایران -- تاریخ -- فریغونیان، ۲۷۹ - ۴۰۱ ق.

موضوع : Farigonids -- History -- Iran، ۸۹۲ - ۱۰۱۰

موضوع : ایران -- جغرافیای تاریخی -- ۲۷۹-۴۰۱ ق.

موضوع : Historical geography -- Iran -- ۸۹۲-۱۰۱۰

رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ج ۷ / DSR۶۷۸

رده بندی دیویی : ۹۵۵/۰۴۷۷

شماره کتابشناسی ملی : ۵۴۱۰۸۶۲

۱۱	..... مقدمه
۱۹	..... بخش اول: جغرافیای سیاسی آل فریغون
۲۱	..... فصل اول: پیشینه تاریخ سیاسی ولایت جوزجان
۲۳	..... گفتار اول: دوره قبل از اسلام (از زمان باستان تا ظهور اسلام)
۲۵	..... هخامنشیان
۲۶	..... سلوکیان
۳۱	..... دولت یونانی باختری
۳۳	..... اشکانیان - کوشانی‌ها
۳۵	..... ساسانیان - هیاطله
۴۱	..... گفتار دوم: دوره بعد از اسلام (از زمان خلفای راشدین تا برآمدن سامانیان)
۴۱	..... خلفای راشدین
۴۳	..... امویان
۵۰	..... عباسیان
۵۰	..... طاهریان
۵۳	..... فصل دوم: موقعیت جغرافیایی ولایت جوزجان
۶۷	..... فصل سوم: امرای آل فریغون و تعاملات سیاسی آنان با حکومت‌های معاصر
۶۹	..... گفتار اول: واژه‌شناسی کلمه فریغون
۷۱	..... گفتار دوم: امرای آل فریغون
۷۶	..... فریغون
۷۶	..... احمد بن فریغون
۷۹	..... ابوالحارث محمد بن احمد بن فریغون
۹۰	..... فریغون بن محمد

۹۲	ابونصر احمد بن ابوالحارث محمد.....
۹۴	حسن فریغونی.....
۹۹	گفتار سوم: نظام دیوانی و اداری در دوره آل فریغون.....
۱۰۰	وزیر.....
۱۰۱	کاتب.....
۱۰۳	قاضی.....
۱۰۴	خراج.....
۱۰۷	بخش دوم: جغرافیای فرهنگی آل فریغون.....
۱۰۹	فصل چهارم: اوضاع فرهنگی ولایت جوزجان در دوره آل فریغون.....
۱۱۱	گفتار اول: جایگاه علمی و فرهنگی آل فریغون.....
۱۱۵	گفتار دوم: شرح احوال علما، محدثین و ادیبان.....
۱۳۷	گفتار سوم: آثار علمی و فرهنگی عالمان ولایت جوزجان.....
۱۳۷	جوامع العلوم.....
۱۴۶	حدود العالم من المشرق الى المغرب.....
۱۵۳	فصل پنجم: اوضاع مذهبی، اجتماعی و معیشتی در دوره آل فریغون.....
۱۵۵	گفتار اول: ادیان و فرق مذهبی در ولایت جوزجان.....
۱۵۵	دین اسلام.....
۱۵۶	آیین بودایی.....
۱۵۸	دین یهود.....
۱۵۹	اسماعیلیه.....
۱۶۱	کرامیه.....
۱۶۳	صوفیه.....
۱۶۵	گفتار دوم: اوضاع اجتماعی ولایت جوزجان.....
۱۶۵	ترکیب جمعیتی.....
۱۶۸	طبقات اجتماعی.....
۱۷۱	خصیصه جمعی.....
۱۷۵	گفتار سوم: جنبه‌های اقتصادی و معیشتی ولایت جوزجان.....
۱۷۵	کشاورزی.....
۱۷۷	دامپروری.....

تجارت	۱۷۹
معادن و فلزات	۱۸۰
گفتار چهارم: مظاهر فرهنگی و هنری ولایت جوزجان	۱۸۳
معماری	۱۸۳
آثار و ابنیه تاریخی	۱۸۳
خط	۱۸۵
زبان	۱۸۶
لباس	۱۸۶
سکه	۱۸۸
صنایع دستی	۱۸۹
وقف	۱۸۹
نتیجه‌گیری	۱۹۱
پیوست: نامهٔ بدیع الزمان همدانی به ابونصر احمد فریغونی	۱۹۵
منابع و مأخذ	۱۹۹
منابع فارسی	۱۹۹
منابع عربی	۲۰۵
منابع ترکی - استانبولی	۲۰۷
مقالات	۲۰۷
منابع انگلیسی	۲۰۸
فهرست اعلام	۲۰۹

مقدمه

در مطالعه تاریخ ایران در سده‌های نخستین اسلامی، همواره شاهد حضور حکومت‌های نیمه‌مستقلی در ناحیه شرق ایران هستیم که هریک به نحوی در راه احیای حاکمیت و فرهنگ کهن ایران در برابر اعراب تلاش کرده‌اند. در این میان، برخی حکومت‌های محلی نیز بوده‌اند که از پرداختن به آنها غفلت شده و تنها اطلاعات محدودی درباره آنها موجود است. از جمله این حکومت‌های محلی خاندانی به نام «آل فریغون» است که بزرگ‌ترین خاندان محلی در منطقه جوزجان، از نواحی خراسان بزرگ، در زمان سامانیان و اوایل غزنویان به شمار می‌رود.

محدوده سرزمینی حکومت آل فریغون ولایت گوزگان (جوزجان) و از مهم‌ترین شهرهای آن فاریاب، طالقان، انبار و میمنه (یهودیه) بود. همه این شهرها تا دوره انوشیروان جزء ولایت تخارستان محسوب می‌شدند که به ترتیب تحت حکومت هخامنشی و سلوکی، دولت یونانی - باختری، اشکانی‌ها و کوشانی‌ها، ساسانیان و هپتالی‌ها (هیاطله) اداره می‌شد، تا این که انوشیروان ساسانی بعد از صلح با بیزانس (روم شرقی)، برای نیل به هدف خود که همانا سرکوب دست‌اندازی‌های هیاطله به مرزهای شرقی ایران بود، اتحادی با خاقان ترک‌ها (تیره‌ای از قبایل هون) علیه هیاطله برقرار کرد که نتیجه آن کشته شدن پادشاه هیاطله و تقسیم قلمرو او و تعیین جیحون به‌عنوان سرحد شمالی ایران بود. بدین ترتیب باختر و تخارستان (در مشرق باختر) به قلمرو ایران منضم شدند و جوزجان جزء ایالت خراسان قرار گرفت. این رویداد در حدود سال ۵۵۷ م به وقوع پیوست.

از این زمان به بعد این منطقه شاهد رویدادها و حوادث جدیدی بود که تا حد زیادی متأثر از وقایع مربوط به تاریخ ایران است. با ضعف دولت ساسانی و به دنبال ورود اسلام به این منطقه، حکام محلی حاضر در این نواحی سرسپردگی خود را به حکومت ساسانیان کنار گذاشتند و خود به عنوان قدرت محلی، زمام امور را به دست گرفتند و تا زمان حکومت سامانی سیطره خود را بر ولایت جوزجان به شکل موروثی حفظ کردند. در دوره سامانی، حکام آن به نام «آل فریغون» یا «فریغونیان» ظاهر شدند.

این خاندان محلی برای تداوم فرمانروایی اش تابع حکومت های مرکزی همچون صفاری، سامانی و غزنوی بود و برای نیل به این هدف، به ازدواج های سیاسی با حکومت های مزبور می پرداخت و بدین وسیله موقعیت خود را در محدوده فرمانروایی اش تثبیت و برای امرای بعدی تضمین می کرد.

همان طور که در بالا اشاره شد، فریغونیان و سرزمین تحت سیطره شان، جوزجان، همواره در طول تاریخ واحد سیاسی مستقلی به شمار نمی رفتند و متأثر از فضای سیاسی، فرهنگی و اجتماعی ولایت خراسان بودند. حتی شهرت فرهنگی امرای این خاندان در درجه اول نشأت گرفته از اصالت فرهنگی و تا حدی متأثر از موقعیت جغرافیایی آنان است که به دلیل واقع شدن در ولایت خراسان و قرار داشتن در مسیر جاده ابریشم و برخورداری از موقعیت تجاری و بازرگانی حاصل از آن، بستر مناسبی برای رشد و تعالی فرهنگی خود در منطقه داشتند. از جانب دیگر، تأثیرپذیری این خاندان از ولی نعمتان سامانی شان موجب شد که اهالی سرزمین جوزجان نیز به تبعیت از امرای خود به لحاظ فرهنگی در این تأثیرپذیری سهیم باشند.

کتابی که پیش رو دارید، درباره این خاندان ایرانی مسلمان است که نزدیک به یک قرن و نیم فرمانروایی داشتند. گرچه این سلسله محلی از نظر تاریخی و علمی اهمیت بسیاری دارد و خاندانی ادب پرور و با فرهنگ به شمار می آید، هنوز ناشناخته مانده است و کمتر کسی با آن آشنایی دارد. از عوامل مؤثر در ناشناخته ماندن آل فریغون، عدم شکل گیری تاریخ نگاری

سیاسی و فقدان منابع تاریخی مستقل مربوط به این خاندان در قرون سوم و چهارم هجری است؛ بی‌توجهی ایرانیان به علم انساب (برخلاف اعراب) و نیز نوپابودن حکومت‌های مستقل و نیمه‌مستقل معاصر با این حکومت سبب شده است که هیچ اثر مکتوب تاریخی مستقلی در خصوص اوضاع و احوال سیاسی و اجتماعی این خاندان تألیف نشود، در نتیجه تاریخ آن، همچون بسیاری از سلسله‌های محلی کوچک، با ابهامات زیادی همراه است.

نکته درخور تأمل این‌که کتاب‌های تاریخی همچون تاریخ یمینی، زین‌الأخبار گردیزی (تاریخ سلسله‌ای) و الکامل فی التاریخ ابن اثیر (تاریخ عمومی)، به اقتضای اهداف و مقاصدی که نویسندگان آن در تألیف این آثار دنبال می‌کردند، اشاراتی گذرا به حوادث تاریخی آل فریغون داشته‌اند که مرادفات سیاسی میان این خاندان با حکومت‌های بزرگ هم‌عصرشان را در بر می‌گیرد. با توجه به این‌که تاکنون هدف نویسندگان آثار تاریخی معطوف به خاندان آل فریغون و حکمرانان ایشان نبوده، درباره تاریخ سیاسی، ترتیب فرمانروایی امیران و نیز جزئیات حوادث و رویدادهایی که در دوران فرمانروایی آنان روی داده است، اطلاعات زیادی در دست نیست، به طوری که در برخی از منابع تنها به ذکر نام این امیران اکتفا شده و یا در مواردی، مورخ به تشریح حادثه‌ای تاریخی پرداخته که محور اصلی‌اش امیران سامانی یا غزنوی بوده است، بدون این‌که نامی از امیران فریغونی ببرد و یا به نقش و اهمیت ایشان در این رویداد اشاره‌ای کند. علاوه بر مطالب موجود که اغلب کوتاه و تکراری است، مغایرت و تناقض‌گویی‌هایی نیز در بیان حوادث روی داده که مشکلات مربوط به تحقیق درباره این خاندان را دو چندان کرده است. مهم‌ترین و بارزترین موردی که همواره مورخان را در شناسایی این خاندان دچار اشتباه کرده، یکی دانستن خاندان مورد بحث با خاندان افریغیان کاث است که در منطقه خوارزم حکومت داشتند. همچنین نه تنها درباره تاریخ سیاسی بلکه در باب تاریخ اجتماعی و فرهنگی این خاندان نیز اطلاعات اندکی در دست است، زیرا همان‌طور که می‌دانیم، غالباً اطلاعات اجتماعی

و فرهنگی پیرامون حکومت‌های قدیمی از لابه‌لای تواریخ سیاسی به دست می‌آید و بدیهی است که تواریخ سیاسی مستقلاً مربوط به این خاندان تألیف نشده است. نکته قابل توجه این که در اکثر منابع در بررسی وضعیت فرهنگی آل فریغون تنها به علم و ادب‌پروری و فرهنگ‌دوستی آنان اشاره شده است، ولی هیچ‌گونه منبعی در دست نیست که به تفصیل، نحوه توجه حاکمان این خاندان را به موضوع فرهنگ و ادب بیان کند و یا حمایت آنها را از شاعران و عالمان شرح دهد. به همین سبب می‌توان گفت جز نوشته‌های مختصری که در دانشنامه‌ها و دایرةالمعارف‌های فارسی و خارجی زبان موجود است، هیچ پژوهش مستقل و جدی در قالب کتاب و غیره در مورد این خاندان حکومتگر و جنبه‌های وابسته به آن، همچون موقعیت اجتماعی، نظام اداری و دیوانی و نیز جایگاه ادبی و فرهنگی آن، صورت نگرفته است.

البته لازم به ذکر است از میان محققان و پژوهشگران تاریخی، تنها مینورسکی تحقیقات اندکی درباره این خاندان، با عنوان «توضیحات»، انجام داده است که در چند صفحه از کتاب *حدود العالم من المشرق الى المغرب*^۱ آمده است. تحقیقات مینورسکی، با توجه به مطالب مندرج در کتاب‌های تاریخی، تنها به معرفی تعدادی از منابع و مآخذ درباره خاندان آل فریغون، شناسایی واژه فریغون و بیان تبار و نسب فریغونیان محدود می‌شود. او در این تحقیقات شباهت موجود درباره این خاندان را - همچون ارتباط آنها با حکام پیش از اسلام سرزمین جوزجان (گوزگان خداه) - بیان کرده و اختلاف نظری را که درباره نام دومین پادشاه این خاندان وجود داشته، حل و فصل کرده است. بعد از تحقیقات مینورسکی، کتاب حاضر اولین پژوهشی است که

1 -Hudod- al- Alam: the regions of the World apersian geography 372 A.H...- 982 A.D, translated and explained by V.Minorsky with the the pref-ace by V.V. Barthold(1930 A.D), translated From the Russian Ill ustrated by twelve maps printed at the university press Oxford for the trustees of the "E. J. W. GIBB Memorial" and Published by messrs. Luzac & co. 46 Great Russell street, London, W.C. 1937 A.D, Printed in great Britain.

پیرامون خاندان آل فریغون صورت گرفته و تفاوت آن در این است که علاوه بر بررسی مفصل تاریخ سیاسی و شرح امرای این خاندان و بیان تعاملات و روابط ایشان با حکومت‌های همجوار، به جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و نظام دیوانی این خاندان نیز توجه کرده است. لذا در بررسی ساختارهای اجتماعی و نظامات دیوانی، تا جایی که امکان داشته است، بیشتر از کتاب‌های جغرافیایی و مطالعات پژوهشگران غربی و در بررسی اوضاع فرهنگی نیز بیشتر از کتاب‌های رجال و نسب‌شناسی استفاده شده، هرچند در این کتاب‌ها نیز اطلاعات درباره اشخاص اندک است.

این تحقیق دارای دو بخش است. بخش اول با عنوان «جغرافیای سیاسی آل فریغون» شامل سه فصل می‌شود: در فصل اول با عنوان «پیشینه تاریخ سیاسی ولایت جوزجان» سعی شده است تاریخ ولایت جوزجان، به عنوان مرکز حکومت آل فریغون، در دو دوره قبل از اسلام (شامل سلسله‌های پادشاهی هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان) و نیز دوره بعد از اسلام (شامل خلفای راشدین، امویان، عباسیان و طاهریان تا روی کارآمدن سامانیان که معاصر با دوران فرمانروایی امرای فریغونی بودند)، به اختصار بیان شود. در فصل دوم، با عنوان «موقعیت جغرافیایی ولایت جوزجان»، موقعیت جغرافیایی سرزمین جوزجان و شهرهای تابع آن به عنوان قلمرو سیاسی حکومت خاندان آل فریغون بررسی و سعی شده است تصویری کلی از محدوده حکمرانی این خاندان ارائه گردد. به همین منظور تا جایی که امکان داشته، نام‌های مختلف شهرها و فواصل میان برخی از آنها به کمک اطلاعات موجود در منابع بیان شده و برخی از این نقاط، با موقعیت کنونی‌شان تطبیق داده شده است. همچنین نقشه‌ای از کتاب حدود العالم من المشرق إلى المغرب آمده است که به خوبی موقع مکانی جوزجان و شهرهای تابع آن را نشان می‌دهد. فصل سوم با عنوان «امرای آل فریغون و تعاملات سیاسی آنان با حکومت‌های معاصر» به معرفی و شناخت حکام و امرای آل فریغون، که نمونه یک حکومت محلی در ایران هستند، اختصاص

داده شده است. از آنجا که هر حکومت محلی همواره نوعی تابعیت سیاسی و سرسپردگی به حکومت‌های مرکزی معاصر خود دارد و به نحوی برای بقا و تداوم فرمانروایی‌اش، تعاملات و مراوداتی با آنها برقرار می‌کند، بعد از واژه‌شناسی نام فریغون و رفع پاره‌ای ابهامات درباره آن، از لابه‌لای حوادث سیاسی مربوط به حکومت‌های صفاریان، سامانیان و اوایل غزنوی، تاریخ سیاسی خاندان آل فریغون از زمان شکل‌گیری تا انقراض آن به دست محمود غزنوی بررسی شده و تا جایی که امکان داشته است با کمک منابع تاریخی مربوط به این حکومت‌ها، که اطلاعاتی اندک اما مفید از حضور امرای فریغونی ارائه می‌دهد، حقایق سیاسی این خاندان مطالعه شده است. علاوه بر این، در این فصل سعی شده است، همانند فصول پیشین، با کمک منابع جغرافیایی و متون کهن تاریخی مربوط به دوره سامانیان، نظام دیوانی و اداری جوزجان از جنبه‌های مختلف همچون وزارت، قضاوت، کتابت و خراج‌شناسایی شود. از آنجا که خاندان آل فریغون فاقد استقلال سیاسی و به نحوی زیرمجموعه نظام سیاسی سامانیان بودند، نظام دیوانی و اداری این خاندان تفاوت چندانی با دستگاه سامانیان نداشته است.

بخش دوم با عنوان «جغرافیای فرهنگی آل فریغون» شامل دو فصل است: در فصل اول با عنوان «اوضاع فرهنگی ولایت جوزجان در دوره آل فریغون» ابتدا اهمیت فرهنگی خاندان آل فریغون که همواره در منابع به دانش‌دوستی، ادب‌پروری و عدالت‌محوری اشتها داشتند، بیان گردیده و جایگاه علمی و ادبی ولایت جوزجان مشخص شده است. در ادامه شرح زندگانی و فعالیت‌های علمی و ادبی علما، محدثین و ادیبان منسوب به ولایت جوزجان آمده و از لابه‌لای متون مربوط به رجال و نسب‌شناسی، اهمیت آنها که به نحوی بیان‌کننده تاریخ علمی و فرهنگی این ولایت هستند، شناسانده شده است. در پایان هم کتب علمی و ادبی تألیف‌شده در روزگار امرای فریغونی معرفی شده است که نویسندگان‌شان به گفته خود، تحت حمایت و توجه فریغونیان بوده و یا مورد لطف و اکرام ایشان قرار می‌گرفته‌اند. در فصل

بعدی با عنوان «اوضاع مذهبی، اجتماعی و معیشتی در دوره آل فریغون»، با کمک منابع جغرافیایی و متون کهن تاریخی مربوط به دوره سامانیان، نکاتی درباره ترکیب اجتماعی، ادیان و فرق مذهبی (همچون ادیان یهودی، بودایی و فرق اسلامی اسماعیلیه و کرامیه و نیز عرفان و تصوف) امور اقتصادی و معیشتی همچون کشاورزی، دامداری و تجارت، مظاهر فرهنگی و هنری همچون ابنیه تاریخی، معماری، لباس، خط و زبان، سکه، صنایع دستی و سنت دینی وقف گفته شده است.

در پایان کتاب نتایج حاصل از این تحقیق آمده که دربردارنده اهمیت خاندان آل فریغون و محدوده سرزمینی ولایت جوزجان به عنوان قلمرو پادشاهی آنهاست. علاوه بر این، نقشه‌هایی از محدوده سرزمینی ولایت جوزجان در دوره سامانی و اوایل غزنوی و نیز تصاویری از آثار علمی و فرهنگی این ولایت، در لابه‌لای متن کتاب گنجانده شده که قابل توجه است. همچنین در ذیل پیوست، نامه بدیع الزمان همدانی به ابونصر احمد فریغونی آمده است.

بخش اول
جغرافیای سیاسی آل فریغون

فصل اول

پیشینه تاریخ سیاسی ولایت جوزجان

در این فصل در نظر داریم سابقه تاریخی و سیاسی ولایت جوزجان را در دو دوره قبل از اسلام و دوره اسلامی، تا زمان حکومت سامانیان که همزمان با استقرار فرمانروایی فریغونیان است، مطالعه کنیم. نکته قابل ذکر این که این ولایت در ادوار اولیه تاریخی اش جزء ولایت بلخ و تخارستان و سرزمین های باختری محسوب می شد. لذا ابتدا با بهره گیری از کشفیات باستان شناسی و مطالب موجود در تاریخ اساطیری ایران، تاریخ جوزجان را از زمان ورود آریایی ها تا زمان برقراری نخستین تشکیلات حکومتی در این ناحیه بررسی می کنیم و سپس با توجه به جریان تاریخی ایران، که همراه با ظهور سلسله های پادشاهی هخامنشی، سلوکی، اشکانی و ساسانی است، تاریخ جوزجان را در قبل از اسلام شرح می دهیم. نکته دیگر این که در این قسمت چگونگی تشکیل دولت یونانی - باختری و ظهور کوشانیان و هپتالیان و اهمیت آنها در تاریخ این ولایت بیان می شود. در ادامه این فصل، تاریخ جوزجان در دوره اسلامی، از لابه لای حوادث مربوط به فتوحات اعراب مسلمان، بررسی می شود؛ اقدامات خلفای راشدین، اموی و عباسی که در ایالت خراسان، و به ویژه جوزجان، پیشروی کردند و نواحی آن را تحت سیطره خود در آوردند. در پایان براساس اطلاعات موجود، به اختصار، به چگونگی حاکمیت طاهریان، به عنوان نخستین حکومت مستقل ایرانی در ولایت جوزجان، اشاره می گردد.